

Impact Factor - 6.261

ISSN - 2348-7143

INTERNATIONAL RESEARCH FELLOWS ASSOCIATION
RESEARCH JOURNEY

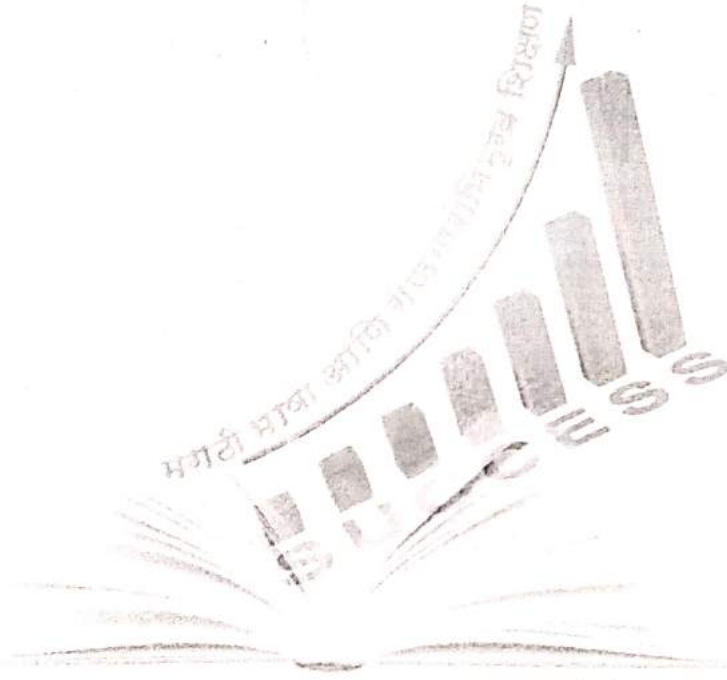
INTERNATIONAL E-RESEARCH JOURNAL

PEER REFREED & INDEXED JOURNAL

February - 2019

Special Issue- 105 (C)

मराठी भाषा आणि रोजगाराभिमुख शिक्षण

अतिथि संपादक :

डॉ. ए.स.आर. निंबोरे
प्राचार्य,

कला, वाणिज्य व विज्ञान महाविद्यालय,
आष्टी, ता. आष्टी, जि. बीड

विशेषांक संपादक :

डॉ. राजाराम सोनटक्के

सदस्य, मराठी अभ्यास मंडळ

डॉ.वा.आं.म.विद्यापीठ, औरंगाबाद

कला, वाणिज्य व विज्ञान महाविद्यालय,
आष्टी, ता. आष्टी, जि. बीड

सहयोगी संपादक :

डॉ. राजकुमार यल्लावाड (परळी वैजिनाथ)

डॉ. दादासाहेब गिन्हे (जालना)

डॉ. सोपान सुरवसे (बीड)

डॉ. नचनाथ चौधरी (कडा)

डॉ. गोपीनाथ बोडखे (कडा)

डॉ. बालासाहेब गावडे (आष्टी)

डॉ. आबासाहेब पोकरळे (आष्टी)

डॉ. रमेश खिलकसर (धानोरा)

डॉ. विरग निकालजे (आष्टी)

मुख्य संपादक :

डॉ. धनराज धनगर

This Journal is indexed in :

- UGC Approved Journal
- Scientific Journal Impact Factor (SJIF)
- Cosmos Impact Factor (CIF)
- Global Impact Factor (GIF)
- International Impact Factor Services (IIFS)
- Indian Citation Index (ICI)
- Dictionary of Research Journal Index (DRJI)

SWATIDHAN PUBLICATIONS

Scanned with OKEN Scanner

अनुक्रमणिका

अ.क्र.	लेखाचे शीर्षक	लेखक / लेखिका	पृ.क्र.
1	माध्यमांतर : स्वरूप आणि प्रक्रिया	डॉ.माहेश्वरी गावित	05
2	साहित्यकृतीचे माध्यमांतर स्वरूप आणि चिकित्सा	डॉ.एन.डी.चौधरी	10
3	अनुवाद लेखन तंत्र, स्वरूप आणि प्रक्रिया	डॉ. बाळासाहेब गावडे	14
4	मुलाखत लेखन : तंत्र,स्वरूप आणि प्रक्रिया	डॉ. जी. पी. बोडखे	16
5	माध्यमांतर स्वरूप आणि प्रक्रिया	डॉ. रामकृष्ण पोकळे	21
6	अनुवाद प्रक्रिया : भाषा संस्कृतीच्या विकासाचा एक प्रभावशाली मार्ग	डॉ. दादाराव गुंडरे	24
7	अनुवाद प्रक्रियेतून भाषा शिक्षण	प्रा. दीपक सूर्यवंशी	28
8	लिंगभाव आणि चित्रपटातील स्त्री	प्रा. प्रमोद पवार	31
9	अनुवाद तंत्र, स्वरूप आणि प्रक्रिया	डॉ. सोपान सुरवसे व गोविंद गरड	35
10	मराठी कादंबरीचे चित्रपटात झालेल्या माध्यमांतराचे स्वरूप	प्रा. रविंद्र ढास	39
11	मुलाखत स्वरूप व विक्षेपण	डॉ. वि. दि. धनवे	42
12	मराठी भाषा आणि रोजगाराभिमुख प्रसारमाध्यमे	श्री भाऊसाहेब बनसोडे	44
13	मुलाखत लेखन : तंत्र व स्वरूप	डॉ. राजाराम सोनटक्के	48
14	अनुवाद, भाषांतर आणि रूपांतर प्रक्रिया	डॉ. रमेश खिळदकर	53
15	अनुवाद लेखन तंत्र, स्वरूप आणि प्रक्रिया	डॉ. किरण वाघमारे	55
16	दूरदर्शन : लेखन तंत्र व स्वरूप	प्रा. किरण निकाळजे	60
17	मुलाखतीतून व्यक्तित्व-कर्तृत्व परिचय	डॉ. दादासाहेब गिऱ्हे	62
18	अनुवाद लेखन : तंत्र, स्वरूप आणि प्रक्रिया	डॉ. अनिल गर्जे	64
19	मराठी भाषिकांसाठी रोजगार वाटा	विठ्ठल जाधव व डॉ. सोपान सुरवसे	67
20	माध्यमांतर : स्वरूप, प्रक्रिया, तंत्र व रोजगाराच्या संधी	डॉ. राजकुमार यल्लावाड	72

या अंकाचे सर्व अधिकार प्रकाशकांनी राखून ठेवले आहेत. प्रकाशक, संपादक यांच्या लेखी पूर्वपरवानगी शिवाय यातील लेखांचे पुनर्प्रकाशन करता येणार नाही. या विशेषांकातील लेखांतून/संशोधन निबंधांतून व्यक्त झालेली मते ही त्या संबंधित लेखाच्या लेखकांची वैयक्तिक मते आहेत, त्यांच्याशी संपादक, प्रकाशक सहमत असतीलच असे नाही. लेखांच्या मूळ स्वामित्व हक्काविषयीची (कॉपी राईट्स संदर्भातील) सर्वस्वी जबाबदारी संबंधित लेखकांची आहे.

अनुवाद प्रक्रियेतून भाषा शिक्षण

प्रा. दीपक सुभाषराव सूर्यवंशी

मराठी विभाग

शिक्षण महर्षी ज्ञानदेव मोहेकर महाविद्यालय
कळंब, जि. उस्मानावाद (महा.) ४१३५०७
E-mail : deepaks2021@gmail.com
मो.९४२०९५८६९९

प्रस्तावना :

शिक्षण हे समाजाच्या सर्वांगीण प्रगतीचे माध्यम आहे. शिक्षणव्यवस्थेला वर्तमानकाळात आत्यंतिक महत्त्वाचे स्थान प्राप्त झाले असून यातूनच अनेकज्ञानशाखांचा उदय व विस्तार झाला. ज्ञान-विज्ञान, तंत्रज्ञानतसेचकला, साहित्य, सामाजिक शास्त्रे आणि भाषा क्षेत्रात प्रचंड असे परिवर्तन झाले आहे. कालानुक्रमेज्ञानाच्यासीमारेषा विस्तृत झाल्या आहेत. विज्ञानतंत्रज्ञानाच्या प्रगतीशील युगात अवघे विश्वच एकखेडे बनले आहे. भाषा-भाषांतर्गत मर्यादांच्याभिती हळूहळू नष्ट होत चालल्या आहेत. एका भाषाक्षेत्रातील ज्ञान-माहितीचा खजाना अन्य भाषेत सहज उपलब्ध होतांना दिसत आहे. यासाठी आंतरराष्ट्रीय स्तरापर्यंतप्रचंड कार्य होताना दिसत आहे. अशी होणारी जी प्रक्रिया आहे, ज्ञानाचे स्रोतविकसितकरणातीती म्हणजेच अनुवाद होय.

अनुवाद संकल्पना व स्वरूप :

अनुवाद ही मूलतः अत्यंत व्यापक, गहन, अनेक विषयांशी संबंधीत असणारी प्रक्रिया आहे. यात माहिती, ग्रंथसंपदा अन्य भाषेत उपलब्ध होणे अपेक्षित आहे. सर्वसाधारणपणे एखाद्याठिकाणी प्रसिद्ध, प्रकाशित असलेला मजकूर, त्याचे स्पष्टीकरण, विश्लेषण सविस्तरपणेकरणे असे यामागील संकेत आहेत. वास्तविक वरवर सुलभ वाटणारी संकल्पना व्यापक स्वरूपाची असून त्यात गुंतागुंती व जटिल वावींचा अंतर्भाव होतो. ज्यात सारांश, विश्लेषण, स्पष्टीकरण, भाषिक रूपांतर असे समानार्थक शब्ददडलेले आहेत. एक अनुवाद अन्य भाषिक अनुवादावर आधारलेली प्रक्रिया असते. यासंदर्भात अनुवादाचे अभ्यासक डॉ. कल्याण काळे म्हणतात, “एक भाषेतील संहितेचा अर्थ शब्दशः दुसऱ्या भाषेमध्ये उतरवून प्रतिसंहिता तयारकरणे म्हणजेच यात रूढ आणि नव्या संकल्पनेचा निर्देश होतो.”

अनुवादाला अलिकडच्या काळात एककरिअर म्हणून सर्वत्र प्राधान्य दिले जात आहे. याचे उदाहरण म्हणजे ‘आठवणीचे पक्षी’ - प्र. ई. सोनकांबळे, ‘आम्ही आणि आमचा बाप’ - डॉ. नरेंद्रजाधव (आत्मकथन) या दर्जेदार मराठी साहित्यातील कलाकृतीकडे पाहिल्यास त्याचे जवळपास आठतेनऊपेक्षा अधिक भाषांमध्ये झालेले भाषांतर. आशय, विचार, अभिव्यक्ती, माहिती, मजकूर इतर भाषेत त्याचतोडीने मांडण्याची ही एक भाषिक कला आहे. मूळ भाषेशी समांतर अशी पद्धतीनिर्माण करण्याचे कौशल्य अनुवादकाजवळ असते. मूळ भाषेतून लक्ष्यनिष्ठ भाषेकडे करण्यात आलेला हा भाव असतो. एका विशिष्ट भाषेतील भाव, आशय इतर भाषेमध्ये त्या त्या कलाकृतीनुसार दाखवण्याचा तो प्रयत्न असतो. भाषासापेक्षत्यात आपले आविष्करण होत असते. या संदर्भात प्रा. वसंतविरादार म्हणतात, “भाषांतर म्हणजे स्रोत भाषेतील संहिता लक्ष्य भाषेत सिद्धकरणे. थोडक्यात भाषांतर म्हणजे एकाकुपीतील अत्तरदुसऱ्याकुपीत ओतणे होय.” यानुसार समाजजीवनात भाषांतर प्रक्रिया अनिवार्य असून ती महत्त्वाची ठरते.

यासंदर्भातप्रा. भालचंद्रनेमाडे म्हणतात, “भाषांतर ही एका संहितेची एका भाषिक सांस्कृतिक आवरणातून दुसऱ्या भाषिक सांस्कृतिक आवरणात स्थानांतरकरणाची द्वैभाषिक प्रक्रिया आहे.” याच अनुषंगाने पाश्चात्य अभ्यासकन्यूमार्क असे म्हणतात, “अनुवाद हे एक असेकौशल्य आहे ज्यात एका भाषेत प्रकट झालेल्या संदेशाला दुसऱ्या भाषेत अभिव्यक्त करण्याचा प्रयत्न केला जातो.” तसेच याच वावतीमध्ये आपले मत व्यक्त करतांना जे. सी. कॅटफोर्ड असे नोंदवतात की, “एका भाषेतील पाठ्यसामग्री समानार्थक पाठ्यसामग्रीच्या आधारे दुसऱ्या भाषेत प्रस्थापित करणे.”

खाजगीकरण, उदारीकरण व जागतिकीकरणाच्या तसेच स्पर्धेच्या युगात ज्ञानाचा प्रस्फोट झाला आहे. 'Sky is limit' असे चित्र सर्वच क्षेत्रात निर्माण झाले आहे. भारतासारख्या बहुभाषिक खंडप्राय देशात संस्कृती व भाषासंपन्न अनुवादाला अनन्य साधारण महत्त्व आले आहे. विविधतेतून एकता असे भाषा, जात, धर्म, संस्कृती व विचारांची व्यापकता उपयुक्त ठरत आहे. अनुवादामुळे तेथील प्रथा, परंपरा, चालीरिती यांचा कला आणि साहित्यावर झालेला प्रभाव एकसंध, एकात्म व संमतीत मूल्यविचारांना प्राधान्य देणारा स्वतंत्र देश अशी ओळख निर्माण करावयाचे झाल्यास ते केवळ मूल्यशिक्षणाच्या माध्यमातून संस्कार रूजविणे आवश्यक आहे असा दृष्टिकोन त्या-त्या दर्जेदार साहित्यकृतीतून आलेला असतो.

भारतीय भाषांमध्ये अनुवाद प्रक्रियेला महत्त्व असल्याने मराठी साहित्यात ते दर्जेदार साहित्य म्हणून लौकीकास पात्र ठरले आहेत. गुरूदेव रविंद्रनाथ टागोर, स्वामी रामकृष्ण परमहंस, स्वामी विवेकानंद, स्वामी रामानंदतीर्थ, सानेगुरूजी व रंगनाथतिवारी यांनी संदेशनकलात्मक अभिरूचीच्या माध्यमातून बहुभाषिक संपन्न वारसादृढ करण्याचा प्रयत्न केलेला दिसून येतो. मध्ययुगीन मराठी वाङ्मयीन इतिहासात वामन पंडीत, रघुनाथ पंडीत, विठ्ठल बीडकर, शिवराम स्वामी, महात्मा बसवेश्वर, शांतीलिंग स्वामी व ब्रह्मदास (कन्नड मराठी सहसंबंध), कर्णहस्तकी, अनुभवमंडप, विवेकचिंतामणी, मानसोल्लास, चतुर्वर्गचिंतामणी व लीलाविश्वंभर, इ. ग्रंथामधून मराठी वाङ्मयातील भाषांतराविषयी माहिती मिळते.

पांडुरंग सदाशिव सानेऊर्फ सानेगुरूजी यांनी आपले स्वतंत्र आंतरभारती या सांस्कृतिक व साहित्य विषयक चळवळीतून भाषांतराला मोठ्या प्रमाणात दिशा व गती मिळवून दिली. देशप्रेम, भाषाप्रेम व राष्ट्रीय एकात्मता यातून स्वातंत्र्यपूर्व व स्वातंत्र्योत्तर काळात भाषांतराच्या माध्यमातून आमूलाग्र कार्य केले.

साहित्यात ज्ञानाची देवाणघेवाण, संप्रेषणाच्या प्रचार व प्रसारासाठी अनुवादावर भर दिली जाते. स्पर्धेच्या युगात खऱ्या अर्थाने परिवर्तनाला सामोरे जायचे असेल तर मूल्यशिक्षणाची जोड देणे अनिवार्य ठरले आहे. यातूनच महाराष्ट्र राज्य पाठ्यपुस्तक मंडळ, पुणे यांनी १९६७ पासून बालभारतीच्या माध्यमातून उत्तम मूल्यशिक्षणाचे कथासंस्करण व प्रकाशन केले आहे. यात अनुक्रमे उर्दू, हिंदी, मराठी, कन्नड, तेलगू, गुजराथी वसिंधी, इ. विविध भाषांतील कथांचे अनुवादकाच्या माध्यमातून संकलन करून ग्रंथ संपादित केले आहेत. एकूणच चरित्र व चारित्र्यसंपन्न व्यक्तित्वाचे आणिकर्तृत्वाचे साहित्य निर्माण केले आहे. गुरूदेव रविंद्रनाथ टागोर, जगदिशचंद्र बोस, विक्रम साराभाई, आर्यभट्ट, सुभाषचंद्र बोस तसेच अगदी अलिकडच्या काळातील नितीन खांडेकर यांचे 'द अल्केमिस्ट', शिवखेरा यांचे 'यूकेन वीन' व 'थिंकींग पॉझिटीव्ह' इ. लोकप्रिय ग्रंथांचा यानिमित्ताने उल्लेख करता येईल.

भाषा व भाषाशिक्षण :

भाषा हा मानवी समाज जीवनात अत्यंत महत्त्वाचा घटक असून जो विचार करतो, बोलतो तो माणूस अशी व्याख्या केली जाते. अनेक समूह व भूप्रदेशांना जोडते ती भाषा. जन्मते मृत्यूपर्यंतचा होणारा माणसाचा प्रवास त्याची साक्ष असते ती भाषा. शब्द, संकल्पना, विविध संकेत हे एका पिढीकडून पुढील पिढीकडे वारसा रूपाने हस्तांतरित

होतात. असे सर्वांचे अस्तित्वसिद्धकरणारी भाषा ही सामाजिक संस्था आहे. ती नेहमी परिवर्तनशील व प्रवाही असते. जुने शब्दजावून तेथे नवीन शब्दांची भर पडते. यामुळेच भाषेचे काळानुरूप यादवकालीन, वहामनीकालीन, शिवकालीन, पेशवेकालीन, इंग्रज व आधुनिक काळातील भाषा अशी स्पष्ट रूपे दिसतात.

एकूणच मानवी समूहाचा विकास म्हणजेच पर्यायाने भाषेचा विकास असतो. माणसू व भाषा एकाच नाण्याच्या दोन बाजू आहेत. यासंदर्भात डॉ. ना. गोकालेलकर म्हणतात, “भाषा शिकण्याचे नाही तर दर्जासंपन्न भाषा शिकविण्याचे दिवस आले आहेत. कारण भाषा ही जीवनात श्वासोच्छ्वासाइतकेच कार्य करते.”

निष्कर्ष :

- 1) भाषा व भाषाशिक्षणाला जागतिक स्तरावर व्यापक महत्त्व प्राप्त झाले आहे.
- 2) खाजगीकरण, उदारीकरण व जागतिकीकरणाच्या प्रवाहात भाषेचे कार्य आव्हानात्मक झाले आहे.
- 3) मराठी भाषेला जागतिक स्तरावर घेवून जाण्यासाठी तसेच अभिजाततेचा दर्जा प्राप्त करून देण्यासाठी विविध संघटना, संस्था व शासन स्तरावर प्रयत्नकरणे आवश्यक आहे.
- 4) जपान, रशिया, चीन व इंग्लंड आदी प्रमुख देशांमध्ये त्यांचा व्यवहार मातृभाषेतूनच करण्याला प्राधान्य दिले जाते. त्याचप्रमाणे महाराष्ट्रात मराठी भाषेतून अध्ययन अध्यापन व स्थानिक व्यवहाराला प्राधान्य दिले जावे.
- 5) शालेय स्तर, महाविद्यालय व विद्यापीठ स्तरावर मातृभाषा म्हणून मराठीला, राष्ट्रभाषा म्हणून हिंदीला आणि ज्ञानभाषा आंतरराष्ट्रीय संवादाची म्हणून इंग्रजीला प्राधान्य दिले जावे.
- 6) भाषा हा स्थानिकग्रामीण लोकांचा जगण्याचा अविभाज्य घटक असल्याने तेथील संदर्भ, बोलीभाषेतील लोकम्हणी व वाक्यप्रचार, इ. भाषावैभवाचे संवर्धनकरणे आवश्यक आहे.

संदर्भ :

1. मराठी अभ्यास मंडळ (संपा.), मराठी भाषा वाणिज्य आणि व्यवहार, डॉ. वा. आं. म. वि., चिन्मय प्रकाशन, औरंगाबाद.
2. डॉ. कल्याण काळे, अंजली सोमण (संपा.), भाषांतर मीमांसा, चिन्मय प्रकाशन, औरंगाबाद.
3. प्रा. वसंत विरादार, व्यावहारिक मराठी स्वरूप मीमांसा, कैलास पब्लिकेशन, औरंगाबाद.
4. डॉ. केशव तुपे, माध्यमांची भाषा आणि लेखन कौशल्य, चिन्मय प्रकाशन, औरंगाबाद.
5. डॉ. नरेंद्र मारवाडे, व्यावहारिक मराठी, कैलास पब्लिकेशन, औरंगाबाद.
6. माधव राजगुरू (संपा.), संस्कारकथा, महाराष्ट्र राज्य पाठ्यपुस्तक निर्मिती मंडळ, पुणे.
7. डॉ. सुभाष बागल, संदेशन प्रक्रिया आणि मराठी भाषा विकास, चिन्मय प्रकाशन, औरंगाबाद.